

(DÂVÛDU'L-KAYSERÎ) KAYSERİLİ DÂVÛD (vefat: 751 H./ 11 Mart 1350)

Geçmişe bakmak ve araştırmak insanlığın ortak bir özelliğidir. Çünkü tarih denen geçmiş, her milletin millî şuurunun, benliğinin ve medeniyetinin oluşageldiği zamanı süreçtir. Bu süreç hâlihazırda iyi bilinmez ve değerlendirilmezse, onun devamı olacak olan gelecekte emin olunamaz. Tarihin bilinmemesi, korunmaması, millî şuursuzluğa, şahsiyetsizliğe ve dolayısıyla da millî benliğin, başka benlikler içinde eriyip yok olmasına sebep olur. Bunun tarihte birçok örnekleri vardır. Meselâ Hititleri hatırlayalım, aslında Hititler, her biri fert olarak birden bire yok olup gitmediler, kendilerini istilâ eden ve kültürlerinin içinde eridiği diğer milletlerle karışarak zamanla yok olup gittiler. Fakat Hititlerin esas kaybolan şeyi, Hitit millî benliği ve şuurudur. Bunun sebebi kültürlerini ve medeniyetlerini başka kültür ve medeniyetlere karşı koruyamamış olmalarıdır. Onların medeniyetlerinin kalıntılarını ancak bugün müzelerde görüyoruz.

Bir milletin müzelik olmaması için, o halde tarihini iyi bilmesi ve koruması gerekir. Tarihin iyi bilinmesi ve korunması ise, tarihinin oluşumunda en çok payı olan düşünür ve ilim adamlarının iyi bilinmesine ve fikirlerinin yaşatılmasına bağlıdır. Bugün Anadolu'daki Türk-İslâm medeniyeti iyi tanınmadığı için ne Selçuklu ne de Osmanlı kültür tarihi, özellikle de bilim ve felsefe tarihi gerektiği şekilde yazılamıyor. Osmanlılar ve Selçuklular devrinde yetişen binlerce düşünürün eserleri hâlâ bugün çoğunlukla neşredilmemiş durumdadır. Onların analiz ve tenkitleri yapılmamışken bu nasıl mümkün olabilir!

Bazı kimseler gerek önyargı ile ve gerekse yukarıda belirttiğimiz çalışmalar yapılmadığı için masumane, Osmanlılarda ne ilim ne de felsefe vardır, kanaatindedirler. Bugün az da olsa bu sahada yapılan çalışmalar bu tezin doğru olmadığını göstermektedir. Meselâ, bu kitapçıkta tanıtmaya çalışacağımız, ünü Anadolu'yu aşmış, felsefeci, mutasavvıf ve mütekellim (kelama) olarak Dâvûdu'l Kayserî'yi bugün kaç kişi biliyor?

Millet olarak diğer milletlerle kıyaslanacak olursak kendi değerlerimizi o kadar az araştırdığımızı, o kadar az bildiğimizi görüyoruz ki, başkaları bizi bizden daha iyi biliyor. Şahsen biz, Dâvûdu'l Kayserî'yi ilk defa H.Corbin'in eserlerinde yaptığı atıflardan ve kısa alıntı tercümelerden öğrendik. Eserleri, bizde daha hiç basılıp neşredilmemişken, ilerde de zikredeceğimiz gibi bir eseri ilk defa 1299 H/ 1881 M. yılında Tahran'da, ikinci kez 1300 H/ 1882 M. yılında Bombay'da basılmıştır.

Düşünce ve bilim sahasında ilerlemenin, yeni hamlelerin köksüz ve kökensiz olmadığını bugün bilim ve düşünce tarihi göstermektedir. Bugün sözgelimi Aristo, ölümünden 2300 sene geçmesine rağmen hâlâ Batı'da okutuluyor ve üzerine araştırmalar yapılıyor. Bunlar boşa mı yapılıyor sanırsınız! Eskileri öğrenmek, yeni fikirler için ufuklar açtığı, insanları düşündürdüğü ve yeni düşüncelere hareket noktası teşkil ettiği bilinen bir husustur. Medeniyet tarihi bize, büyük medeniyetlerin yerden ot biter gibi birdenbire yeşermediğini, aksine kendinden önceki medeniyet miraslarının araştırılarak, onlara yeni katkılar yapılarak oluştuğunu göstermektedir. Bir Yunan medeniyeti, komşuları Fenike ve Mısır, hatta Hind medeniyetinden aldıkları miraslarla kendilerinden yaptıkları katkılarla yeşermiştir. İslâm medeniyeti Doğu'dan Batı'dan yaptığı tercümelerle birdenbire büyümüş, onların miraslarını kendi dünya görüşü içinde yorumlamış kendi dinamizmi ile hızlandırmış ve neticede yepyeni keşifler ve buluşlar ortaya koymuştur. Bugün Batı medeniyetinin aynı şekilde temelinde bir yandan İslâm bilim ve felsefesinden yapılan tercümeler, diğer yandan çoğunluğunu İslâm medeniyeti vasıtasıyla öğrendikleri eski Yunan medeniyeti vardır.

Diğer taraftan, geçmişin bazı düşünürlerinde, meselâ Dâvûdu'l Kayserî'de görüleceği gibi, bazı düşüncelerinde ne kadar yenidirler; bugünkü yeni felsefe veya bilimsel konularla çoğu fikirleri benzerlikler arz etmektedir. O halde, kültür mirasımızı, bilim ve düşünce adamlarımızı araştırmak, ifâde ettiğimiz ve edemediğimiz birçok yönden gereklidir. Umarız bu konuda daha hızlı ve daha verimli gayretler içinde oluruz.

Ankara, 28.12.1987

M. Bayrakdar

DÂVÛDU'L KAYSERÎ'NİN BAZI ÖNEMLİ GÖRÜŞLERİ VE DÜŞÜNCESİNİN TESİRLERİ

Burada Dâvûdu'l Kayserî'nin, eserlerinden, alıntılar yaparak çeşitli konularda bizce ilginç görülen

fikirlerinden bazılarını tanıtmaya çalışacağız.

B- TASAVVUF VE METAFİZİK KONULARLA İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

1-Ana Hatlarıyla Varlık Anlayışı:

Dâvûdu'l Kayserî'nin savunduğu Vahdet-i Vücûd anlayışının temel meselelerinden birisi varlık meselesidir. Varlığın Birliği demek olan Vahdet-i Vucud doktrinine göre, Tek, Hakikî ve Mutlak bir varlık vardır. Bu Allah'ın varlığıdır. Allah'tan başka gerçekte hiç bir varlık yoktur. Allah'ın varlığından başka yaratılmış olan bütün varlıklar, varolma sebebi yönünden Allah'ın varlığından, kaynaklanmış olmaları bakımından herbiri bir varlığa sahipseler de, onların varlığı hakikî varlık olmayıp görelî (izafi) varlıktır. Çünkü hakikî varlık özü, kendisi içinde bizatihi varolan varlıktır. Halbuki yaratılmış varlıkların özleri yoktur. Yaratılmış varlıklar, Dâvûdu'l Kayserî'ye göre Allah'ın varlığının dış dünyaya kendileri vasıtasıyla açıldığı Güzel isimlerinin ve Sıfatlarının birer parıltısı ve başka bir deyişle gölgesi ve izdüşümüdür. Bu bakımdan her bir varlık, Allah'ın özel bir isim ve sıfatının tecellisi olma yönünden ayrı bir varlığa sahip olduğu halde, her bir isim ve sıfatın Allah'ın varlığından kaynaklanmış olması yönünden ise bütün varlıklar bütün isimler ve sıfatlar gibi aynı ve tek bir varlıktır. İşte Dâvûdu'l Kayserî'nin, Varlığın Birliği'nden anladığı şey budur.

Yaratılmış varlıklar bizatihî varlıklar olmadıkları ve öze (zâta) sahip olmadıkları için, varlık olarak her an yenilenmekte ve değişmektedirler. Her yenilenmede varlıklar yok olup yeniden var olmaktadır. Ancak bu yeniden varoluş ve yokoluş, aralarında zaman geçmeyecek kadar kısa süre, ân içinde olduğundan, biz insanlar bu değişmelerin farkında olamamaktayız. Varlıkların ânî yok oluşu ve yeniden var oluşuyla onlarda varlıksal değişmeler olmaktadır. Bu değişmeler varlıkta yatay ve dikey olabilir. Yatay değişmeyle varlıklar bozulmaya uğrarken dikey değişmelerle yetkinlik kazanmaktadırlar.

Varlıklar, ontolojik yapıları ve varlık sahnesindeki durumlarına göre çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Dâvûdu'l Kayserî önce varlıkları zihnî ve haricî varlık olarak ikiye ayırır. Zihnî varlık, henüz suretiyle dış dünyada bulunmayan, fakat Allah'ın ilim sıfatında ruhî bir yapıya sahip olan Bilgi - Varlık'tır. Burada Dâvûdu'l Kayserî'ye göre, bilgi ve varlığın ayniyeti söz konusudur. Haricî varlık ise, dış dünyada çeşitli mertebeler halinde, zihnî varlık mertebesindeki durumuna göre tezahür etmiş olan varlıktır. Diğer yandan Dâvûdu'l Kayserî, varlığı başka bir şekilde şöyle sınıfla-maktadır.

- a. Misâl Varlıklar Âlemi,
- b. Ceberut Varlıklar Âlemi,
- c. Melekût Varlıklar Âlemi,
- d. Mülk Varlıklar Âlemi,
- e. Kâmil İnsan Âlemi.

Bunlardan Misâl Varlıklar, zihnî varlıklardır ki, onların asılları Allah'ın ilim sıfatındadır. Allah'ın ilim sıfatındaki bu varlıklara Sabit Özler de denir. Diğer dört çeşit varlık ise Haricî varlıkları teşkil eder ki, bunlar gölge varlıklardır.

Dâvûdu'l Kayserî'ye göre, insan, akıl ve duyularıyla varlığı varlık olarak anlayamaz. Hele varlıktan kasıt Mutlak Varlık olan Allah ise, insanın O'nu kavraması mümkün değildir. Ancak insan kendi benliğini anlayabilir ve bunun neticesinde aklen, ruhen ve kalben çeşitli psikolojik ve ahlâkî tecrübelerden geçerek kendisini temizleyebilirse bir ölçüde varlığın sırrını kavrayabilir. Dâvûdu'l Kayserî bu görüşünü, diğer mutasavvıflar gibi, “Kim nefsinı bilirse, Rabbini bilir” anlamındaki bir hadîse dayandırır.

2-İlâhî Aşk Ve Sarhoşluk:

Bilindiği gibi Allah aşkı ve bu aşkın insana verdiği sarhoşluk, tasavvufun en önemli konularından biridir. Zahir uleması insanın Allah'a âşık olamayacağını ileri sürerek mutasavvıflara bu konuda itiraz etmişlerse de, onlar bu konuyu enine boyuna işlemeye devam etmişlerdir. Bu konuyu Dâvûdu'l Kayserî, İbnü'l-Fârız'ın İlâhî Aşk ve sarhoşluğu konu edinen Kasîde-i Mîmiyye adlı eserine yaptığı şerh

ve bu şerhe yazdığı Giriş'te güzel bir biçimde ele almıştır. Şimdi İbnü'l-Fârız'ın bu kitabındaki şiirinin ilk beyiti üzerine Dâvûdu'l Kayserî'nin yaptığı açıklamalardan bir kısmını tercüme ederek Dâvûdu'l Kayserî'nin İlâhî Aşk ve sarhoşluk konusundaki görüşü hakkında bir fikir vermeye çalışalım. Allah ona rahmet etsin, İbnü'l-Fârız der ki:

**Sevgili'nin hatırına devamlı içtik,
Asma yaratılmazdan önce onunla sarhoş olduk.**

Buradaki Sevgili'den kasıt, sevginin bütün gereklerini kendinde toplayan Hakikî Sevgili'dir. O da Hakk'ın kendisidir. Rahmânî rahmetiyle bütün varlıkları varetti, onları yokluktan ve karanlıktan varlık ışığına çıkardı, onların her birine acıyıcı rahmetiyle devamlı alâkasını sürdürdüğü özel yetenekler verdi. Onlar arasından insan türüne kutlu bir hediye verdi; onlardan inananlara da, kendileriyle kurtuluşa erecekleri hediyeyi: İslâm'ı, imânı, inayeti ve kemâlât için gerekli olan bütün şeyleri. Bu, Allah'ın şu ayetinde belirtilmiştir: **“Bugün size dininizi bütünledim, üzerinize olan nîmetimi tamamladım, din olarak sizin için İslâmiyeti beğendim.”** (Kur'ân-ı Kerîm: Mâide, 3)

İnsanlar arasından, evliyalrı, (Allah'a) yakınlıkla ve kemâliyetle şereflendirdi, kendilerine verilenler vasıtasıyla O'nun nurunu tam ve neşe içinde idrak etmeleri için onları Celâl ve Cemâl sıfatlarıyla sıfatlanmış kıldı. Kendilerine hâsıl olan şeyle, O'nun sırlarını araştırırlar. Fiillerini Allah'ın fiilinde yok edecek, sıfatlarını Sıfatında yakacak, zatlarını Zâtında kaybedecek bir sevgiyle O'nu severler.

Zencebil şarabını daim olarak içmekle, kendinden içeni coşturan **Selsebil Pınarı**, sahibini sarhoş eder, aklını izâle eder ve kalbini titretir. Buna Allah'ın şu kutsal kelâmında işaret vardır: Orada, Zencefil karışık bir tasla içirilirler. O pınara Selsebil, Tatlı Su denir.

Onunla içen kimse kendiliğinden geçer, kendinden beşerî hükümler kaybolur, zatî, sıfâtî ve fiilî olarak belirlenmiş yaratıksal belirtileri yok olur. Böylece o insanda, âdet üzere olan hüküm ortadan kalkar. O zaman da, her zaman var olan ve kendisiyle beraber ezelde hiç bir şey olmayan İlâhî Zât ile insan,.....-olmamış olanın yokluğuyla ve yok olmayanın Bekasıyla isimlenir....

Bu şarap bizzat, Allah'ın şu sözüyle işaret ettiği şaraptır: Şüphesiz iyiler kâfur katılmış bir tastan içerler, ki onun yapısı kâfurdur. Bu ancak Allah'ın kullarının taşıra taşıra içebileceği bir pınardır. Daha önce işaret edilen kutsal kelâmı da belirtildiği gibi, şarap önce Kâfur sonra Zencefil'den oluşmuştur. O şaraptaki kâfurî tabiatla verilen şey, iyi kimselerden içenlere yakınlık hediyesidir ve başkalarına yakınlık gösteren, sevenlerin ruhlarına ferahlıktır. Aynı şekilde yakınlaşmışlar için olan üçüncü mertebede buna, Kapalı Saf bir kaptan içecek derler ki bu ilâhî sözde açıklanmıştır: Sonunda misk kokusu bırakan, ağzı kapalı saf bir kaptan içerler. İyi şeyler için yarışanlar bunun için yarışınlar. Onun tabiatı, gözde kimselerin içtiği yüce kaynaktır.

Lakin, yakınlaşmışların saf içeceğe ulaşmaları olanaksızdır. Çünkü Allah, sonunda misk kokusu bırakan ağzı kapalı kaptan içerler, diyor. Nefisleri koku saracaktır, zevkine ancak görmek isteğiyle çok susamış olanların azı tadacaktır. Yüce Kaynakla, o kimsenin makam yüceliğine ve derece yüksekliğine işaret edilmiştir. Şarapla ise, kulun gizliliğinde varlıksal yetkinliklerin ortaya çıkmasına ve bu lüzumlu yeteneklerle daimî surette özlerine gerekli olan daimî suretteki ilâhî feyzin kabulüne işaret edilmiştir. Kulun gizliliği, kulun özünde toplanmış bulunan gizlilik hazinesinde örtülü bulunan ilâhî işlerdir. Sevginin hatırlanması hakkında işte İbnü'l-Fârız'ın dediği: Şüphesiz O'nun zikredilmesi vecd doğurur, şevki artırır, muhabbeti kemâle erdirir, aşka fayda sağlar, delilik verir, dehşeti artırır ve Kâmillerin özlerinde ve vâsıl olanların ruhlarında muhabbetin mükemmel neticelerinden olan başka şeylere de sebep olur...

İbnü'l-Fârız'ın: **“Asma yaratılmazdan önce sarhoş olduk, demesi, bu beşer suretine girmezden önce ezelde Allah'ın güzelliği karşısında deliye dönmemizdir.”**

Buradan şu netice çıkar ki, Dâvûdu'l Kayserî'ye göre İlâhî Aşk ve Sarhoşluk insanın Allah'ın Cemâl ve Celâl'i karşısında duyduğu heyecan ve derin sevgidir. İnsan daha bu dünyaya gelmezden önce Allah'ın ilminde ruhen varken,

“Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” sorusuna “Evet,” diyerek Allah'ı müşahade etmekle sarhoş

olmuştur. İnsan bu dünyaya gelince bu sarhoşluğunu ancak Allah'ı, lisanıyla, kalbiyle, ruhuyla ve özüyle yaptığı zikirle yeniden hatırlayarak bu dünyada da ilâhî sarhoşluğa düşebilir. Bu sarhoşluğun ve aşkın suyu ve şarabı Allah'ı daimî şekilde hatırlamak ve anmaktır.

Dâvûdu'l Kayserî'ye göre, İlâhî Sevginin çeşitleri ve dereceleri vardır:

1. **Zatî Sevgi.** Bu, İlâhî sevgilerin en yücesidir ki, Allah'ın Zâtı'nın idrak edilmesinden doğan sevgidir.
2. **Sıfatların Sevgisi.** Bu, İlâhî sıfatlardan birinin istenmesinden ve vasıta kılınmasından doğan sevgidir.
3. **İsimlerin Sevgisi.** Bu, İlâhî isimlerinin birinin istenmesi ve İlâhî Aşka vasıta kılınmasından doğan sevgidir.
4. **Fiillerin Sevgisi.** Allah'ın şuûnlarının talep edilmesiyle doğan sevgidir.
5. **Eserlerin Sevgisi.** Varlıklarda tezahür eden sevgidir.

3-Tevhîd Ve Çeşitleri:

Tevhîd, Allah'ın Birliği'ni, insanın aklen ve dil ile kabul etmesi ve kalben tasdik etmesine denir. Tevhîd, bütün İslâm düşünürlerinin, özellikle de mutasavvıfların üzerinde durdukları bir konudur. Bir mutasavvıf olarak, Dâvûdu'l Kayserî da eserlerinde bu konuyu ele almıştır.

Dâvûdu'l Kayserî, Tevhîd'i iki kısma ayırarak söze başlar.

Bunlar:

- a. **Avamın Tevhîdi;**
- b. **Hasların Tevhîdi.**

Avamın Tevhîdi: Avam (Halk)'ın tevhîdi, insanın dili ile, Kelime-i Tevhîd'de olduğu şekliyle **“Allah vardır O'ndan başka Tanrı yoktur”** demesi ve kalbiyle buna inanması ve tasdik etmesidir. Dâvûdu'l Kayserî'ye göre bu tevhîdlerin en aşağı mertebesidir. Böyle bir tevhîd ona göre mantıkî bir kıyaslama ve istidlal yoluyla veya Peygamberleri taklit etmekle elde edilir. Ya da bu iki yolun birleştirilmesiyle elde edilir. Bunun için Dâvûdu'l Kayserî, eğer bu halkın tevhîdi, birinci yolla elde edilirse onu istidlali tevhîd olarak adlandırır. Eğer ikinci yolla elde edilirse bunu naklî tevhîd olarak adlandırır. Eğer üçüncü yolla elde edilirse bunu da istidlâlî-naklî tevhîd olarak adlandırır. Bütün bunlara ilâveten, eğer insan sadece mantık yollarını değil, bunların ötesinde aklî bir düşünce ile Allah'ın Birliği'ni tasdik ederse, Dâvûdu'l Kayserî onun bu tevhîdini de istidlâlî-aklî tevhîd olarak adlandırmaktadır.

c. Hasların Tevhîdi: Haslar (Seçkinler)'ın tevhîdi, sadece akıl ve mantık yollarıyla ulaşılabildiği dil ve kalb ile yapılan bir tevhîd değil, aynı zamanda hayatta şuurla hissedilen bir tevhîddir. Bu mutasavvıflar ve Allah'a yakın olan insanların elde ettikleri tevhîddir. Dâvûdu'l Kayserî, Hasların Tevhîdi'ni üç mertebeye ayırır:

a.Fiillerin Tevhîdi: Bu, insanın kendi fiillerinin kaynağı olarak Allah'ın fiillerini görmesi ve kendi fiillerini O'nunkilerde yok etmesi ve O'na irca etmesidir. Başka bir deyişle kendi fiillerinde Allah'ın fiillerine şehâdet etmesidir.

b.Sıfatların Tevhîdi: Bu, insanın kendi sıfatlarının kaynağı olarak Allah'ın sıfatlarını görmesi ve kendisinkileri O'nunkilerde yok etmesidir. Başka bir deyişle, kendi sıfatlarında Allah'ın sıfatlarına şehadet etmesidir.

c.Zât'ın Tevhîdi: Bu, bütün varlıksal Allah'ın Zât ve Varlığından kaynaklandığını bilmek ve gerçekte Allah'ın Zât ve Varlığından başka gerçek bir zât ve varlığın olmadığını tasdik etmektir. Başka bir deyişle insanın kendi varlığıyla Allah'ın Zât ve varlığına şehâdet etmesidir.

Dâvûdu'l Kayserî bu üç çeşit tevhîdi beraberce, yaşanan tevhîd (et-Tevhîdu's-Şuhûdiyye) olarak adlandırır. Çünkü bu tevhîdlerde akıl ve mantık yerine insanın kalbiyle ve şuuruyla yaptığı tecrübeler esastır.

Buraya kadar anlattıklarımızdan, Dâvûdu'l Kayserî'ye göre tevhîd, ya dinî, ya mantıkî ve aklî, ya da varlıksal (ontolojik) temellidir. Dinî tevhîd, insanın Peygamberlerin ve dinlerin öğretilerini takip

ederek Allah'ın Birliği'ni kabul etmesidir. Mantıkî ve aklî tevhîd ise, insanın kendi düşüncelerinin kendisini Allah'ın Varlığına ve Birliğine götürmesidir. Ontolojik tevhîd, insanın kalben ve şuurlu bir şekilde Allah'tan başka varlık olarak hiçbir varlığın olmadığına yakînen inanması ve bilmesidir.

C- DÂVÛDU'L KAYSERÎ'NİN TESİRLERİ

Dâvûdu'l Kayserî'nin büyük ve önemli bir ilmî şahsiyete sahip olduğunu gösteren başka bir husus da, onun kendisinden sonraki bir çok Müslüman düşünürüne olan tesiridir. Onun bu tesiri geçici de olmamış, bu tesir bugüne kadar devam etmiştir. Kendisinden sonra, özellikle İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini anlamak isteyen hemen herkes, ister Türk, ister İranlı, ister Arap olsun, onun Fusûsu'l-Hikem üzerine yaptığı şerhini el kitabı olarak kullanmışlardır. Dâvûdu'l Kayserî'nin tesirlerini aşağıda olduğu gibi, kısaca görelim.

1-Türk Düşünürlerine Tesiri:

Dâvûdu'l Kayserî'nin tesirleri daha ziyade **Matla'u Husûsi'l-Kelim fi Ma'ânî Fusûsi'l-Hikem** adlı eseriyle olmuştur. Bu şerh, daha yazarın kendi zamanında Altın Ordu Devleti'nin merkezi Saray'da okunmaya başlanmıştı ve böylece onun şöhreti ilk defa Anadolu'nun dışına da taşmıştı. Orada, Ali Şeyh Rukneddin Ahmed (ölm. 1381) adlı bir mutasavvıf ve düşünür, yaptığı yeni bir Fusûsu'l-Hikem şerhine temel olarak Kayserili'nin şerhini esas almıştır.

Bilebildiğimiz kadarıyla, Anadolu Türk düşünürlerden Dâvûdu'l Kayserî üzerine ilk araştırma yapanlardan birisi, meşhur Şeyh Bedreddin Simâvî(1368-1420)'dir. O, Dâvûdu'l Kayserî'nin Fusûs şerhi üzerine bir şerh yazmıştır. Bugüne kadar henüz ele geçmeyen onun bu şerhi, belki Matla'u Husûs'un bütün metni üzerine değil, onun Mukaddimesi üzerine olabilir. Dâvûdu'l Kayserî'den etkilenen XV.,XVI. ve XVII. yüzyıl düşünürlerinin başında Molla Fenârî ve Kutbeddin İznîkî'den sonra, Balî Efendi (ölm. 1552), Abdullah Bosnavî (ölm. 1644) ve İsmail Hakkı Burse-vî (1653-1725) gibi kimseler gelir. Kayserili'nin Türk düşünürle-re etkisi, daha sonraki yüzyıllarda da devam ederek günümüze kadar gelmiştir.

Meselâ, XX.yüzyılın ortalarında **Kayserili'nin Fusûs** şerhi hâlâ önemini sürdürüyordu. Dârü'l-Mu'allimîn mektebinde okurken, kendi isteğiyle İzmirli İsmail Hakkı (1869-1946), hocası Ahmed Asım Bey'den Fusûs üzerine ders almayı arzulayınca, hocasının hususi derslerinde Dâvûdu'l Kayserî'nin şerhini de kullandığını söy-lemektedir.(37)

2-İranlı Düşünürlere Tesiri:

Dâvûdu'l Kayserî'nin İranlı düşünürler üzerine tesiri daha da büyük olmuştur. Kayserili'ye ilgi duyan bu düşünürlerden ilki, şüpesiz Haydar Amolî'dir. Taberistan'ın merkezi Âmol'de 1320 yılında doğan bu büyük şîi kalamcısı ve mutasavvıfı, Dâvûdu'l Kayserî'yi velilik konusunda tenkid etmişse de, özellikle varlık anlayışında ondan çok faydalanmıştır. **Nassu'l-Nusûs, Nakdu'n-Nukûd fi Ma'rifeti'l-Vücûd ve Câmi'u'l-Esrâr** adlı eserlerinde Dâvûdu'l Kayserî'ye çokça atıflarda bulunmuştur. Kayserili'nin, Nurbahşîyye tarikatına mensub Şemseddin Mühammed Gilanî Lâhicî (ölm. 1506) üzerinde de tesiri vardır.

Dâvûdu'l Kayserî'nin fikirlerinden yararlanan başka bir İranlı da, meşhur filozof ve XVI. yüzyılda İsrâkiliğin en iyi temsilcisi olan Molla Sadra Şîrâzî (1571-1640)'dir. **“Eş-Şevâhidu'r Rububiyye” ve “El-Asfaru'l-Arba'a”** adlı eserlerinde bu tesiri açıklıkla görmek mümkündür. Eş-Şevâhid'i yayınlayan Aştîyânî'ye göre, bu eserin birinci bölümü, adeta Dâvûdu'l Kayserî'nin Matla'u Husûs'u-nun Mukadimesinin bir şerhidir. Özellikle Molla Sadra varlık anlayışı konusunda Dâvûdu'l Kayserî'tan çok yararlanmıştır. Molla Sadra'nın bu Şevâhid adlı eserine bir haşiye yazan talebesi Hacı Molla Hâdi Sebzivârî ve Molla Damâvardîde, Kayserili'den etkilenen İranlı düşünürler arasındadırlar.

3- Arap Düşünürlere Tesiri:

Dâvûdu'l Kayserî'nin Arap düşünürleri üzerine de etkisi vardır. Onun bu etkisi, şimdiki bilgilerimize göre, ilk defa, XV.yüzyılda yazıldığı sanılan ve yazarı kesin olarak belli olmayan “Mecmu'a ul-Bahreyn”

adlı bir eserde görülmektedir. Şemseddin İbn Nasr el-Siczî'ye atf edilen bu eser, Dâvûdu'l Kayserî'nin Fusûs şerhinden etkilenerek yazılmıştır.

Mevlevî ve Nakşibendiyye tarikatına mensup meşhur Suriyeli mutavassıf Abdülğânî Nablusî (ölm. 1731) ile Cezayir'in ölümsüz kahramanı mutasavvıf el-Emir Abdülkâdir (1806-1883)'de, Kayserili'den etkilenmiş olan diğer Arap düşünürler arasındadırlar. El-Mevâkif adlı meşhur eserinde Abdülkâdir çeşitli vesilelerle Dâvûdu'l Kayserî'ye atıflarda bulunmuştur.

DÂVÛDU'L KAYSERÎ'NİN "TAHKÎKU MÂ'İ'L-HAYÂT VE KEŞFU ESRÂRİ'Z-ZULUMÂT" ADLI ESERİNİN TERCÜMESİ

A- ESER VE TERCÜMESİ HAKKINDA BİLGİ

Başlığı, **"Hayat Suyu'nu İncelemek ve Karanlıkların Gizliliklerini Açığa Çıkarmak"** şeklinde tercüme edebileceğimiz Dâvûdu'l Kayserî'nin henüz el yazması halinde bulunan bu küçük eserinin, şimdiki bilgilerimize göre dünyada iki nüshası vardır. Birincisi, Nuruosmaniye Kütüphanesi 2687/2 numarada kayıtlıdır. İkincisi, Princeton Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki Garrett Collection'u içinde 731 numarada kayıtlıdır'.

Eserin tercümesini, Nuruosmaniye Kütüphanesi'ndeki nüshasından yaptığımız için, bu nüshayı tanıtalım. 2687 nolu mecmuanın 2. kitabını teşkil eden eser, mecmuanın 139. sayfasının başında başlar, 148 (a) sayfasının sonunda biter. Normalde her sahifede 17 satır vardır. Ölçüsü: içten 18,5x 11,5 mm.; dıştan 23x 15 mm.

Okunaklı bir nesih hattıyla yazılmış olan bu nüsha, yazarın asıl nüshası değildir. Çünkü adını zikretmeyen nâsih (kopya eden), 148(a) sayfasında, yazılması 732 H. senesinin sefer ayının ortasındaki cuma günü biten yazarın kendi nüshasından, 741 H. senesinde naklettiğini ve yazarın kendi hattını kopya ettiğini belirtir.

Dâvûdu'l Kayserî, eserin 143(a) sayfasında kendi Fusûs Şerhi'nin Mukaddimâtı'na bir atıf yaptığına göre, bu eserin söz konusu şerhten sonra yazıldığı ortaya çıkmaktadır. Dâvûdu'l Kayserî bu eserini, 141(a) sayfada kendisinden maddî yardım gördüğünü belirttiği ve Kadı olan Mahmûd ibn Muhammed ibn Abdülaziz'e ithaf etmiştir. Eserin 141(b) ve 142(b) sayfalarının sağ kenarlarında birer düzeltme notları vardır. Ayrıca 147(b) sayfasının alt kenarının gayet solunda sonradan bir okuyucu tarafından yazılmış olduğu anlaşılan Osmanlı Türkçesiyle bir not vardır. **"Bura eksik. Var ki görünüyor"** şeklinde okuyabildiğimiz bu notu yazan okuyucu böylece bu sayfanın son cümlesinden sonra bir kopukluğun olduğunu belirtirken, o sayfada Dâvûdu'l Kayserî'nin Hızır'ın dünyada bugün maddî bedeniyle var olmadığını ancak uhrevî bedeniyle bir anda çeşitli yerlerde çeşitli şekillerde bulunabileceği şeklindeki görüşüne itiraz etmektedir. Ayrıca bazı sayfaların alt kenarlarında su izleri vardır; fakat bu durum harfleri veya kelimeleri okunmayacak derecede bozmamıştır.

Eser, yazarının bu eserini niçin kaleme aldığını belirttiği ve bu konuda bazı bilgiler verdiğini ifade eden bir Önsöz, dört Giriş ve bir de eserin esas konusunun işlendiği Maksat (Sonuç) kısmından oluşmaktadır. Eserin tüm hacmine oranla, Önsöz ve Girişler oldukça uzundur. Sonuç kısmı ise oldukça kısadır.

Eserin konusu, Muhammed ibnü'l-Sayrâfi el-Cilî adlı bir sûfi huzurunda toplandığı belirtilen, Dâvûdu'l Kayserî ve eserini kendisine ithaf ettiği Kadı Mahmûd'un da hâzır bulunduğu bir ilim meclisinde tartışılmış olan Hızır ve durumu meselesidir. Bu meselenin esasını Hızır'ın bir nebi (peygamber) veya velî olup olmadığı, bugün dış dünyada yaşayıp yaşamadığı soruları teşkil etmektedir. Dâvûdu'l Kayserî eserin Önsöz'ünde birçok kimsenin Hızır'ın bir velî olduğunu ve dış dünyada maddî bedeni ile her an yaşadığını söylediğini: Fakat az kimsenin buna karşılık onun bir nebi olduğunu ve artık dış dünyada yaşamadığını söylediklerini özetlemektedir. Dâvûdu'l Kayserî, bu meselenin ancak bazı ön bilgilere sahip olduktan sonra daha iyi halledilebileceğine inanır ve bu maksatla da esas konu olan Hızır meselesini ele almadan önce girişlerde gerekli ön bilgileri verir. Bu girişlerden birincisi, nübüvvet ve velayet hakkından; ikincisi Hayat Suyu'nun açıklanması hakkında; üçüncüsü, karanlıkların incelenmesi hakkında; dördüncüsü, karanlıklarda nasıl yürüneceği hakkındadır. Sonuç, kısmında Dâvûdu'l Kayserî çoğunluğun fikrinin zıddına azınlığa uyararak Hızır'ın, Hz.

Musa'nın şeriatına tâbi olan İsrail oğullarının nebileri gibi şeriat getirmemiş bir nebî olduğunu, azınlığın zıddına çoğunluğa uyarak onun yaşadığını, fakat herkesten ayrı olarak da, onun maddî bedeniyle değil melekûtî veya uhrevî diye adlandırdı. maddî olmayan bir bedenle yaşadığını söyleyerek bu meseleye bir çözüm getirir ve eserini böylece bitirir.

Dâvûdu'l Kayserî'nin kendisi bu eserini “**Tahkîku Mâ'i'l-Hayât ve Keşfu Esrârî'z-Zulumât**” olarak adlandırılmasına rağmen, eserin esas konusu Hızır olduğundan bu eseri kopya eden sonraki kişiler, “**Risale fî Beyânî Ahvâlî'l-Hızır**” veya sadece “**Hızır Risalesi**” şeklinde isimler vermişlerdir. Bu farklı isimlerden dolayı, bazı kaynaklarda “**Tahkîku Ma i'l-Hayât**” ile “**Risale fî Beyân-i Ahvâlî'l-Hızır**” ayrı iki eser olarak telâkki edilmektedir.

“TAHKÎKU MÂ'İ'L-HAYÂT VE KEŞFU ESRÂRÎ'Z-ZULUMÂT” HAYAT SUYUNU İNCELEMEK VE KARANLIKLARIN GİZLİLİKLERİNİ AÇIĞA ÇIKARMAK

Esirgeyen ve Bağışlayan Allah'ın Adıyla Güçlü ve Kuvvetli Ancak Allah'dır.

Zengin, Tek, Zâtı ile her şeyden Müstağni olan (Hiç bir şeye muhtaç olmayan); Bir, Ferd, bütün isimler ve sıfatlarla Nitelenmiş olan, bütün mertebeler ve varlık tabakalarındaki görünüşlerde Tecelli eden, karanlıkların özündeki Hayat Suyu ile arifelerin kalblerini Yaşatan, sevenlerin ve sevilenlerin ruhlarını iradî ölümle hayat kaynağına Yönelten, mucizeler ve sağlam delillerle görevli Peygamberlerini Gönderen, çeşitli şevk ve tecellilerle evliyalarına Yol gösteren Allah'a hamdolsun!

En güzel selâmlar ve en güzel övgülerle Allah, Efendimiz Muhammed'i ve ailesine selâmlasın!

En yüksek derecelere varmış, en kuvvetli deliller ve belgelerle temizlenmiş, çokluk özünde birlik yoluna ulaşmış, en yüksek makamlar ve en yüce cennetler kazanmış ashabından da Allah razı olsun!

Zayıf kul, Rabbinin lâtif rahmetini isteyen **Dâvûd ibn Mahmûd ibn Mühammed el-Kayserî**, Allah kendisini ve ebeveynini büyük affı ile affetsin, bundan sonra şöyle der:

Âlimlerin, Allah onlara rahmet etsin ve onlardan razı olsun,

Hızır aleyhisselâmın nebî veya velî olup olmadığı, bugün dış dünyada yaşayıp yaşamadığı hakkında görüş ayrılığına düştüğünü gördüm. Onların çoğunluğu, karanlıklardaki Hayat Suyu'ndan içmiş olmasından dolayı Hızır'ın dış dünyada maddî bedeniyle her an var olan bir velî olduğunu savundu. Azı onun bir velî olduğunu ve bugün dış dünyada müşahhas olarak var olmadığını savundu; hâlbuki onların taklitçileri ise haberler ve rivayetlerde geçen bu karanlıkların bu hissedilir karanlıklar cinsinden ve o su'yun da maddî yapısı itibarıyla içilen bu su cinsinden olduğunu sanıyorlar. Nitekim bu hususiyet onda da vardır. Bütün bu kimselerin her birinin görüşünün doğru bir yönü vardır.

Bu tartışma, büyük mevlâ, çok bilgin efendi, fetva ve takva alameti, olgun yol gösterici, sonraki alimlerin en üstünü, ariflerin ve kâşiflerin en safı, gök yüzünün hakiki güneşi, tarikat mensubu kimselerin kalblerini aydınlatan, ilâhî nurla varlıkları kavrayan, eşyayı olduğu gibi gören, millet. Hakk ve dinin güneşi Muhammed İbnü'l-Sayrâfî el-Cîlî —ki isteyenlere Allah onun fetvalarını bereketli kılsın, dünya ve ahirette onu isteyenlere kavuştursun — nin huzurunda geçti. Ona bu kitapta işaret edilen sırlardan bende olanların bazılarını söylemiştim. Fakat o Meclis'te o sözlerin incelenmesini tamamlama imkânı bulamadım. Halbuki isteyenlere faydalı olabilmek ve yol gösterilmeyi bekleyenler neticenin hasıl olması için bu konuda karar vermeye başlamak, bitirmeyi ve incelenmesinde derinleşmek sözün tamamlanmasını gerektiriyordu. Bu konuda kalblere şifa verecek olan şeyi yazmam ve onunla konuyla ilgili bütün güzlü ve rumuzlu şeyleri açıklamam hatırıma düştü. Bu meseleyi tekrar ona arz etmem bir çeşit edebîlik olurdu. Bundan dolayı meselenin açıklanmasına, kâinatın Yaratıcısı doğru ve isabetli görüşü ilham eden Allah'dan yardım dileyerek başladım.

Maksada başlamadan önce, meselenin incelenmesini açıklayıcı ve çözümün tasdikine götüren girişler koydum.

Birincisi, Peygamberlik ve Velayet hakkındadır.

İkincisi, Hayat Suyu'nun açıklanması hakkındadır.

Üçüncüsü, Karanlıkların incelenmesi hakkındadır.

Dördüncüsü, Karanlıklarda yürüme şekli hakkındadır.

O halde, bu mânâları bilen herkes, kutsal metinlerde (el-Mesânî) zikredilen Hızır'ın makamını

yakînen bilir, gizlilikleri kendisine açılır ve nurları ortaya çıkar. Böylece, hakikî hayattan bir hazza sahip olur ve sonsuz zamanlarda bakî kalır.

Bu kitap, ismi muhtevasına tekabül etmesi ve ilmî mânâsına uygun olması için **“Tahkiku Mâ'i'l-Hayât ve Keşfu Esrârî'z-Zulumât”** olarak adlandırıldı. Kitabın yazılması bitince ve gözden geçirilmesi son bulunca, onu, Sadru'l-A'zâm, büyük efendi, âlemin kadılarının en kadısı, serî davranışa sahip, bütün güzel ahlâkları kendinde toplayan Allah'ın hidâyet ve tevfikine muvaffak olmuş, O'nun adalet ve inayetini temsil eden, bilgisiyle ve benliğiyle kadılık makamını şereflendiren, düşünce ve bilgisiyle ilim meclislerini süsleyen, millet, Hakk ve dinin övücü lâkabına lâayk Mahmud'a sundum ki o, affedilmiş merhum Kadı, Hakkı ve dinin dayanağı Muhammed'in oğludur ki o da büyük efendi, iki âlemde kadılarının en kadısı, millet ve dinin ışığı Abdülaziz'in oğludur. Allah geçmişlerinin kabirlerini aydınlatsın, geleceklerini kat kat zengin etsin! Benim üzerimdeki bazı hakları sebebiyle, güzel yâd ile onları anarım ve geçmişteki maddî yardımları için en güzel şükürle onlara şükrederim. **Mahmûd ibn Muhammed ibn Abdilaziz** söz konusu müşanakaşa ve inceleme meclisinde hazırды ve benden iki görüşten hangisinin kabul ve tasdiğe daha lâayk olduğunu bekliyordu. Güçlü ve kuvvetli ancak Allah'dır. Yardım istenen ve kendisine sığınılan O'dur.

BİRİNCİ GİRİŞ: (PEYGAMBERLİK VE VELİLİK)

I— Bil ki, nübüvvet (peygamberlik), haber demek olan “nebe-e”den veya sakınma demek olan “nübüvve”den türemiştir. Bu iki mânâda nebî (peygamber) de vardır; çünkü o, ilâhî haberler ve onların hususiyetlerinden haber verir ve şeytanî fısıltılar ve onların hilelerinden sakınır.

II— Deyim olarak nübüvvet, ilâhî emirle, dış dünya ile ilgili gizli mânâların ve şer'î hükümlerin peygambere vahyedilmesi olayıdır. O halde nebî (peygamber) Allah'ın emriyle, insanları ezelde kendileri için takdir edilmiş yetkinliğe çağırarak için ilâhî Zât'tan, zatî sıfatlardan, gizli mânâlardan ve şer'î hükümlerden haber veren demektir. Nebî, büyük resuller (peygamberler) gibi şeriat getiren olur; Mûsâ (A.S.)'m şeriatına tâbi İsrail Oğullarının Peygamberleri gibi olmaz. O zaman nübüvvet, teyidi ve tevfiğiyle desteklenmiş kul hakkında Allah'ın verdiği bir görevdir, ilmi ezeldaki Sabit Özde bunun bir karşılığı vardır.

III— Velîlik, yakınlık demek olan “velî”den türemiştir. Deyim olarak velîlik, Allah'a yakınlık ve ilâhî ahlâkla ahlâklanma demektir. Genel ve özel olarak iki kısma ayrılır. Genel velîlik, Allah'ın: **“Allah, inananların dostudur”** (Kur'ân: Bakara, 257) âyetinde belirttiği gibi salih amel işleyen herkese şâimdir. Özel velîlik, Allah'da yok olan ve Onunla yeniden var olan kimseye ait bir özelliktir. O halde velî, beşerî sıfatlardan yok olmuş ve ilâhî sıfatlarla sıfat-ılanma ile yeniden varolmuş kimsedir.

IV— Nübüvvet (peygamberlik) Allah'ın Zahir ismindendir. Velîlik ise Bâtın ismindendir. O halde velîlik, nübüvvetin bâtını; nübüvvet de onun zahiridir. Bunun için her nebî, velîdir; fakat her velî, nebi değildir. Nebi, bâtına taalluk eden velîliği yönünden istidadının istediğini Allah'dan alıcı olduğu, gibi zahire taalluk eden nübüvveti yönünden de ümmetine tebliğ edicidir. Nebî, nübüvveti olmayan velîden daha şerefli. Eğer nebînin velîlik ciheti nübüvvet cihetinden daha şerefli ise, o zaman velîliğin ciheti Hakk'a, nübüvvetinin ciheti halka yönelik demektir. Nebî ve velînin herbiri vasıtalı veya vasıtasız olarak ilâhî Hazret'ten gizli mânâları alan ve onlardan kendisine inananlara haber verendir. Ancak velînin zıddına nebî aldığı haberleri tebliğ etmekle görevli, emredilen ve yasaklanan herşeyle hükmedicidir. Bunun Allah: **“Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et”** (Kur'ân: Mâide, 67)

“Sana ancak tebliğ etmek düşer”, **“Sen, sadece bir uyarıcısın”** şeklinde belirtmiştir. İşte bununla nebî velîden ayrılır. Velî, ister nebînin aldığı Allah'dan alabilen büyük velîlerden olsun-ister olmasın, zahir yönünden nebîye tâbi olması gerekir.

Evliyalarından Kutb,

İki İmâm, Dörtler,

yedi iklimi idareyle görevli Yedi Budelâ (Abdal)

ve onların devamı Üçyüzaltmışlar gibi zamana bağlı olmayanlar vardır ki, eksiksiz ve fazlasız Kıyamet Günü'ne kadar (silsilevî olarak) devam ederler.

Şeyh'ki Allah ondan razı olsun, geniş bir şekilde bunu **“Futuhât'ta açıkladı, sırlarıyla birlikte mertebelerini zikretti. Sözün özünü anlattık, uzatmaktan korkarak teferruata girmedik. Şüphesiz**

Allah en iyi bilen Hükümdardır.

İKİNCİ GİRİŞ: HAYAT SUYU'NUN AÇIKLANMASI

I— Bilki, su, çok akıcı, hissedilir cevher için kullanılan bir kelimedir. İbn Abbas'ın Allah'ın “Gökten bir su indirdik” âyetindeki suyu, ilim olarak tefsir ettiği gibi, su ile ilim kastedilir. Aynı şekilde onunla **Küllî Heyûlâ** kastedilir, ki bu, harflerin çıkış yerlerindeki titreşimi esnasında insani harfler ve kelimelerin suretleri insan nefsinde meydana geldiği gibi, ilâhî kelimeler veharflerin suretleri kendi üzerinde meydana gelmesinden dolayı mutasavvıfların dilinde **“Rahmânî Nefes”** olarak da adlandırılır.

II—Allah Teâlâ: **“Arş su üstündedir”** “ diyor. Arş, mülktür. Şüphesiz mülk âleminin suretleri melekût âleminin üzerindedir. Aynı şekilde onların hepsi bütün suretleri taşıyan Heyûlânî Cevher üzerinde hâsıl olmuştur. Eğer Arş, yedi gök üstündeki Kürsî Feleğinin üstünde olan Atlas Feleği ve Su üstünde olan Ateş ve Hava küresidir dersek, bu daha önce söylediğimize çelişki teşkil etmez. Çünkü bu suyun sureti aynı şekilde bu Heyûlânî Cevher üzerindedir ve akılcılığı bütün eşyadadır. Nefesin, nefes verenden manevî ve maddî bilgiler kazandığı gibi eşyadaki hayat, hakikî hayatın aslı olan Rahmânî Hazret'ten bu cevheri kazanmakla hakikî bir hayata doğru yol alır. Bunun için Allah'ın Resulü — salat ve selâm üzerine olsun — ashabiyle el sıkıştırdı, tâbiûn, ilk Müslümanlar ve sâlihler — ki Allah onların hepsinden razı olsun — duadan sonra hasta arkadaşları üzerine üfürürlerdi. Allah Teâlâ'nın **“Kabarık Deniz”** yani taşkın, sözündeki denizin su için kullanılması O'nun **“Arş'ı su üstündedir”** sözündeki sudan kasdın Heyûlânî Cevher olduğunu söylememizi doğrulamaktadır. O halde Heyûlâ, hiçbir şeyin suretinden boş olmayacak biçimde bütün eşyanın suretiyle dolu olan şeydir.

III— **O halde hakikî Hayat Suyu, nurânî ve karanlık olan perdeleri açmış ve beşerî kirliliklerden temizlenmiş kutsî kişilere, çok bilen ve haberder olan Hazret'ten akan Ledünnî İlim demektir.** Bu akıcı cevherin, hayatsız herhangi bir cevher olduğu sanılmasın. Dış dünyada bir varlığa sahip olan her şeyin bir çeşit hayatı vardır. Bu sözün anlamını **“Mukaddimâtu Şerhi'l-Fusus”** da açıkladık. Şüphesiz hayat, canlı varlığın vücudunda görünür; bu vücudun yokluğuyla, gizli kalır. Gizliliği mutlak olarak yokluğunu gerektirmez. Bunun için Allah Teâlâ: **“Gökte olanlar da yerde olanlar da Allah'ı tesbih ederler”** **“O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur; fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız”** Anlamayanlar, Hakk ve sırlarından, varlık ve bazıları diğerlerinden farklı alâmetler ile tezahür etmiş nurlarından gözleri perdelenmiş kimselerdir. Kalbleri aydınlanmış ve hakikî hayata kavuşmuş, mükâşefe ehline gelince, bütün varlıkları yaşayan ve tesbih edici görürler. İbn Mes'ud — Allah kendisinden razı olsun — **“Yemek yiyorduk ve tesbihini işitiyorduk”** dedi. Tesbih edici olmak, ancak yaşayan olmakla olur. Şeyhimiz'— Allah kendisinden razı olsun —

“İçini yaşatan, ölü o'an her varlığı diri görür” dedi.

IV— Bu mânânın hakikatini, ancak hayatın hissî cismânî ister cisim basit ister mürekkep olsun, nefsânî, kalbî, ruhanî ve aklî mertebeleri olduğunu bilen bilebilir. Bu mertebelerin en yükseği Teklik'teki Zâtın varlığı olan Zatî Hayat'tır; sonra isimler mertebesi olan Birlikteki hayattır. Şüphesiz aklî cevherin hayatı, hissî hayat cinsinden değildir. En aşağı hayat mertebesi hissî hayattır. Hayatı, mertebelerinin en yükseğine kullanma en aşağısına kullanmaktan daha doğrudur. Daha sonra ona en yakın olanlar gelir. En yakını, temiz ruhun ve aydınlanmış kalbin hayatıdır. Bu ancak yakîni ilim ve hakikî şuhûd ile olur. Bunun için kâfirler, hissî hayatla diri olmalarına rağmen, Allah'ın şu âyetlerinde belirtildiği gibi: **“Sen ölümlere şüphesiz işittiremezsin”** **“Sen, kabirlerde olanlara işittiremezsin”** **“Sağırdırlar, dilsizdirler, ködürler, bu yüzden akıl erdiremezler”** ölü olarak kabul edilmişlerdir. Hissî kuvvetleri olmasına rağmen, kâfirlerin işitmeleri, görmeleri ve düşünmeleri körelmiştir. Bunların yokluğu sebebiyle varlıkları mükemmel olmasına rağmen, hakkı inkârları ve şirkleri vardır.

V— Bakî hakikî hayat diye nitelenen hayata gelince; bu, arifelere hâsıl olan ilmî hayat, ceberûtî ve melekûtî hayata cinsinden olan en mükemmel hayattır; geçici dünya hayatı değildir. Bunun için İlyas aleyhisselâm hakkında meleklerle ve onların derecelerini kazanıncaya kadar, onaltı sene uyumadan ve yemeden kaldı, dendi. Bu dünyevî görünümdeki maddî bedende, bu dünyevî görünümdeki hakikî tabiatının yokluğuyla şahsın ebediyen ölmeyecek şekilde kalması mümkün olmamakla birlikte, uhrevî

görünümdeki varlığıyla şahıs ebedî ve daimî olabilir. İsâ aleyhisselâm gökte diridir, çünkü uhrevî bedenledir. Bunun için Allah, **“Beni aralarından aldığında onları sen gözlüyordun. Sen her şeye şâ-hitsin(Kur’ân maide, 117).”** Söylediklerimiz, anlamak isteyenlere yeterli bir inceleme ve işaret değildir. Bakî Yaşayan şüphesiz Allah'tır. Ve O'nun dışındaki her şey ölümlü fânidir.

ÜÇÜNCÜ GİRİŞ: KARANLIKLARIN İNCELENMESİ

I— Bilki, nur ve karanlık iki zıt şeydir. Nur, kendisi görünen ve başkasını gösterendir. Karanlık, onun karşıtıdır; kendisi gizli olan, başkasını ve hakikî nuru gizleyendir. Hakikî nûr ve bütün nurların kaynağı, ilmî ve hariçî varlıkların kendileriyle göründükleri oluşsal varlığın ve ilmî nurun kendisinden geldiği ilâhî Zât'tır. Allah Teâlâ, âyetle: **“Allah, göklerin ve yerin nurudur”** demiştir. Allah'ın imkân ile vasıflanması ve Rahman nuruyla vâcib olması nisbetinde, Allah'ın Başka ve Diğer isimlerine yüklenen her şeyde Allah'ın Zâtı için, kendisiyle Mutlak nurdan ayrıldığı görelî bir karanlık — ki bu, Peygamberin **“Allah, yarlığı karanlıkta yarattı, sonra üzerine nurunu serpti o nuru elde edebilen kurtuldu, elde edemeyen dalâlette kaldı”** şeklindeki sözüyle işaret ettiği -imkânî karanlıktır ve kendisiyle perdelendiği zatî ve vücudî bir nur vardır. Bunun için Allah Teâlâ: **“O'nun nuru içinde kandil bulunan bir fenere benzer”** âyetinde her bir yaratıkta bulunan nur mertebelerine işaret vardır. O halde kandil için bir nurluluk ve cam için bir nurluluk vardır. Bundan dolayı, her ikisi de, nurânî parlak yıldızlara benzetilmiştir. Sonra Allah: **“Neredeyse, ateş değmese bile, yağın kendisi aydınlatacak”** dedi; bu, yağdaki nurluluğun varlığı demektir. Sonra Allah **“Nur üzerine nurdur”** sözü ile bunu açıkladı. Bununla Allah'ın aslına açık delil bulan Kendisi'ne kavuşur; **“Allah dilediğini nuruna kavuşturur”**

II— Ceberut varlıklardan heybetli melekler ve nurlu akılların ilk saflarındaki varlıklar gibi, kendisinde imkânî yönü azalan her şeyin karanlığı ağırlaşır ve nurluluğu artar. Sonra melekût varlıklardan nâtik mücerred nefisler, maddî nefisler ve onlara bağlı olan varlıkların sınıflarından onlara derece derece daha yakın olanlar gelir. Cisimlerde olduğu gibi, kendisinde imkânî yönü artan herşeyin, nurluluğu azalır ve karanlığı artar, Bunun için Allah Resulü: **“Şüphesiz Allah için, nurdan ve karanlıktan yetmişbin perde vardır. Eğer onları kaldırsaydı yaratıklardan yardımını kendisine ulaşmayan yüzünün izleri yanardı”** demiştir.

III— Allah, perdeleri nurlu ve karanlık olmak üzere ikiye ayırdı. Yüksek ruhanî varlıkların karanlıkları azaldıkça ve Yaratanına yakınlıkları sebebiyle idrak edilememeleri yönünden o perdelere nurânî perdeler denir. Cisimlerle, karanlık kesifleşir. Nurun mertebeleri gibi, karanlıkların da mertebeleri vardır. Yeryüzünün güneşe dönük kısmının nasıl ışıqla aydınlandığını görmüyor musun? Sonra bunu, aydınlığın zayıfladığı ve hissediriliğinin azaldığı yansımayla aydınlanmış kısım takip eder ve nihayet güneşin cismindeki ışığa karşıt olan kuvvetli karanlık kısmı gelir.

IV— Nurlar, aklî, ruhanî, manevî ve cismânî olduğu gibi, karanlıklar da aynı şekilde aklî, ruhanî, manevî ve cismânî olur.

Birincisi ilâhî nurla aydınlanmış aklın nuruna karşıt olan vehimle karışmış aklın karanlığı gibi olur.

İkincisi, beşerî pislik ve bağlardan arınmış kutsî ruhların nuruna karşıt olan, müşriklerin ve küffarın nurları gibi aydınlanması mümkün olmayan kirli ve kararmış cesetlerdeki hapsedilmiş ruhların karanlığı gibi olur.

Üçüncüsü, tevhîd, imân ve güzel amellerin nurlarına karşıt olan, şirk, küfr ve günah karanlığı gibi olur.

Dördüncüsü, güneş, ay ve diğer yıldızlar gibi aydınlatıcı cisimlerin nuruna karşıt olan eşyayı taşıyan arzın karanlığı gibi olur.

V— O halde, karanlıkların en yüksek mertebesi, kirli akılların, müşrik ve kâfir ruhların karanlığıdır. Sonra manevî karanlıklar gelir; sonra da cismânî karanlıklar gelir. Bunun için Allah'ın Resulü dünya ateşi hakkında: **“O yetmiş defa yıkandı sonra dünyaya indirildi”** dedi. Bunda, uhrevî nurânî ateşin, kıyaslanmayacak kadar bu ateşten yakma kuvvetinde ve tesirde daha şiddetli olduğuna işaret vardır. Aynı şekilde, ruhanî karanlıklar da, bu hissî ve cismânî karanlıktan, perde olmada daha kuvvetli, gizlemede daha büyük ve şiddetlidir.

VI— Yerin gölgesi, tepesi ay feleğinden daha yüksek olan ve tabanı arzda bulunan huni şeklindeki bir karanlıktır. Yaklaşık olarak arzın yarısı, güneş ışığının yokluğu sebebiyle karanlık olur; diğer yarısı veya yarıdan fazlası güneşe dönüklüğüyle aydınlıktır. Lakin arzı kuşatan güneş feleğine hareket verici

Atlas feleğinin günlük hareketi sebebiyle her iki kısımdaki nur ve karanlık devamlı olmaz. Yarıdan fazlası dedik; çünkü astronomi ilminde güneş küresi yer küresinin 164 misli olduğu açıklanmıştır. Eğer bu bilgi doğruysa, yarıdan fazlası güneşe dönük olur ve aydınlanır. O halde yeryüzünde güneş ışığının kendisine ulaşmadığı hiçbir şey yoktur. Evet, gündüzü uzun olan Kuzey Kutbu gibi bazı bölgelerde, güneş diski yuvarlaklaşır, gündüzü ve gecesi altı ay olur, çünkü hadîd noktasındaki güneş azamî meyline kadar üç ay geçer ve iniş halinden batışına kadar da üç ay geçer. İniş halindeki güneşin, en uzak noktaya ulaşınca kadar başka bir üç ay daha geçmez ve sonra ufka ulaşır. Bu bölgede gündüzleri sıcaklığın çokluğu ve gecelerin soğukluğunun çokluğu sebebiyle canlı az bulunur. Arzın Güney Kutbu'ndaki bölgeler su içinde olup, orada karanlık görülmez. Kuzey Kutbu'ndaki yerde karanlık devamlı değildir. Kuzey Kutbu (denizinin bazı batı bölgelerinde çoğu zaman su buharlarının çokluğuyla sis bulunur. Orada güneş ışığı azalır; fakat katı bir karanlık olmaz. Bu konuda ilmi olmayan bu mânâyı anlamaz. Doğruyu en iyi bilen Allah'dır.

DÖRDÜNCÜ GİRİŞ: KARANLIKLARDA YÜRÜME ŞEKLİ

I— İçlerinde yürünen karanlıkların hissî karanlıklar cinsinden olmadığı açıklandığında, onlardan kastın, ruhanî ve manevî karanlıklar olduğu ortaya çıktı. Bu karanlıklar hakikatları ve bâtınları kendisinden içenin asla susamayacağı ve iki âlemde diri ve mes'ut kalacağı Hayat Suyu'nun kaynağı olan Rahmânî Nefes'te son bulan varlıkların varlıksal karanlıklarıdır. Bu su, herkeste vardır; fakat perdelenmişler bunu anlamazlar. Derin Şeyh Evhâdüddin, Allah sırrını kutlu kılsın, bazı Farsça şiirlerinde şöyle der:

**“Ey gönül! Mânâlar sırrının sözü sendedir,
Aradığın o şey, sendedir,
Kendi bedeninin karanlıklarını idrâk et,
Hayat Suyu sende olduğu halde, ölüyorsun.”**

Hayat Suyu'na zevkli ve vicdanî bir şekilde ulaşmak, ancak gayreti gerektiren fena, başkasılıkla (el-gayriyye) sıfatlanmayı gerektiren belirlenme ve Allah'ın var edici sıfatıyla vasıflanma yoluyla olur. Bu da, ilm-i sulukta açıklanan bütün makamlar ve menzilleri katetmeyle olur.

II— O hade, gözden hiçbir şeyin gizli kalmayacak şekilde bu makamlara ulaşma yöntemini kısaca açıklayalım. Deriz ki: Tasavvuf yolunda Yürüyen (sâlik) ya başlayan, ya ortada olan, ya da sona ulaşmış kâmil birisi olur. Başlayan, nefis menzilinde yürür. Ortada olan kalb menzilinde yürür, sona ulaşan kâmil, ruh menzilinde yürür. Yürüyenin, bu makamları katetmede ve Allah'ın zâtından perdeleri kaldırmada bu üç mertebeyi derinleştirmeden başka hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. Bu üç mertebe, tüm yürümenin (sülûkun) yöntemidir.

III— Başlayanın yürümesi, önce alıştırmaya ve uyanıklıkla, sonra günahlardan tövbe, ibadetleri işlemekle Allah'a dönme, sonra vera, zühd, takva ve benzeri şeylerle olur. Eğer kalbinde, irade, tevekkül, rızâ, teslîm, işi Allah'a bırakma, korku, huşu ve huzu hâsıl olursa o zaman nefsin makamının fenası kemâle erer. Bu da fiillerde fenadır. İlâhî sıfatların ışığıyla aydınlanır ve onunla kalbi nurlanır. Kendisine, muayene, mükâşefe, müşahede, marifet, yakîn ve bu makamlardan benzer şeyler hâsıl olur. Ve bununla fiillerde fena tamamlanır. Böylece nefis toprağında bulunan nefsânî sıfatların kökleri kurur. Sonra eğer, hakikî sevilenin sıfatlarının nurundan yaratıcısını isteyen kutsî nefis bir şey isterse, Zatî cemâlin nurları zuhur ederse, onda şevk, iştîyak, vecd, sukr (sarhoşluk), zevk, aşk, muhabbet ve mevce hâsıl olur. Sevilenin sıfatlarında sevenin sıfatlarının fenâlığıyla sıfatlarda fena demek olan kalbî fena hasıl olur. Sonra eğer Zât, Birlik, başkalık ve ikilikten uzak Kahrî'la tecelli eder, seven tamamen yok olursa zatî Teklikle Hakk'ın görünmesi vasıtasıyla seven sevilenin özünde yok olursa, o zaman zatta fena demek olan ruhanî fena hâsıl olur. Sonra eğer fenanın görünmesi tamamen yok olursa ve asalet ile başkasılık tesiri kesilirse ilâhî zât **“Bugün hükümler kimindir? Güçlü ve Tek Allah'ındır”** nidasiyle tecelli eder ve böylece de yürüyene büyük kıyamet hâsıl olur. Sonra eğer Hakkanî Bakî Vücut ile ikinci defa var olursa, Hasrı ve Neşri meydana gelir. Sonra iki dünyaya diri ve bakî olarak bir daha gönderilir. Üzerine ölüm uğramaz, istediği şey kendisine verilir. Böylece kendisi, cismânî, misâlî, rûhânî âlemlerin hepsinde görünmeye başlar ve tek bir anda çeşitli mekânlar ve sayısız memleketlerde görünebilir. Eğer bu makamlar bilinirse, şüphe ve sekten olan mâniler ortadan kalkar.

(MAKSAD: HIZIR'IN DURUMU)

I— Deriz ki: Hızır aleyhisselâm, Allah'ın Zât, isimler ve Sıfatlar semasına nisbetle, yeryüzü durumunda olan varlıkların karanlıkları âleminde yürümüş kutsî ruh sahibidir. Allah Teâlâ'nın: **“Katımızdan ona bir ilim öğrettik”** dediği gibi, ilm-i ledünnî denen hakiki hayat suyunu kazanmıştır. Hızır'ın, ilâhî izinle, ilâhî Zât'tan, gizli manâlardan haber vermesine Allah'ın şu sözü delildir: **“Ben bunları kendiliğimden yapmadım”**; yani çocuğu öldürmek, gemiyi delmek, duvarı yıkmak ve Hızır'ın yaptığı diğer bütün işler.

II— Hızır ilâhî izinle şüphesiz nebidir; fakat kendisinin şer'i nübüvveti yoktur. Şer'î nübüvvetin yokluğundan, nübüvvetinin yokluğu lâzım gelmez. Özeline olumsuzluğundan geneline olumsuzluğu çıkmaz. Şeriatı olan nebinin zahir hükümlerine tabi olması yönünden Hızır, Mûsâ aleyhisselâmın nübüvveti boyunduruğu altında olan İsrail Oğullarının nebilerinin geride kalanları gibidir. Bâtın yönünden şeriat koyan nebînin Allah'tan aldığını alıcı olsa bile, zahir yönünden şeriat getirenin emrettiğine tâbidir.

III— Hızır'ın daimî olarak var olmasına gelince; bu, onun hakikî vücudun özüne ulaşmış ve cisimliliğinin nurânî melekût veya beşerî pislikten temizlenmiş cisme olmasındandır. Sahih hadislerinde ve Kur'ân'da belirtildiği şekildeki çok letâfetli olarak ahiret âleminin gerektirdiği şeylere sahip olan uhrevî ölüm ve fenayı asla kabul etmedi. Bir anda sayısız şekillerde ve çeşitli suretlerde, hissî, misâlî, melekût, ruhanî, ceberut âlemlerinin hepsinde görünebileceği kudretle sıfatlandı. Boğulanların imdadına yetişmesi, helak olanların kurtarılması, eksik olanları tamamlaması, sapıkların irşadı, manevî yolda ve hissî gidişlerde yoldan çıkmışların hidâyeti gibi, Allah'ın zuhurunu istediği şeyleri yapmaktan kaçınmaz. Hızır, büyük ve küçük pislige ihtiyaç duyan maddî, dünyevî bir bedenle artık mevcut değildir. Küçük insanî varlığı hakkında zevkî ilmi ve irfanı var olduğu gibi, iki âlemin mutabıkı ve uygunluğu sebebiyle, büyük âlemde olan şeylere ait bilgisi de aynı şekilde zevkî ve vicdanîdir.

IV— İskender, Allah kendisine acısın, hakkında, **“istedi fakat elde edemedi”** dendi. O, yürüyen, fakat kabiliyeti hakikî vusûla yetmeyen ve ulaşamayan kimse gibidir. O halde her isteyen bulamaz, her bulan yaratıcısını bilemez, yaratacısını her bilen değerini takdir edemez. Bunun için, **“Değerini bilip haddini aşmayan kula Allah acısın”** denmiştir.

V— Allah bizi Hayat Suyu'ndan içenlerden, karanlıklardan nura çıkanlardan, kemâl makamını kazananlardan, nefislerin öldürenlerden ve Büyük Muteâl ile bakî kalanlardan eylesin.

İşte, açıklanmasını istediğimiz şeyin sonu.

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd olsun. Selâm, yaratıkların en hayırlısı ve O'nun hakikatının görüntüsü olan Muhammed'e, ailesine, iyi ve temiz olan arkadaşlarına olsun.

AÇIKLAMALAR

I.GİRİŞ: PEYGAMBERLİK VE VELİLİK

II— Türkçemizde nebî ve resul kelimeleri için ayrı ayrı karşılık olmadığından ötürü, her ikisinin de Farsça asıllı peygamber kelimesiyle karşılamak zorundayız. İslâm âlimlerinin çok azı nebî ile resul arasında hiç bir fark olmadığı görüşündedirler; bu durumda her iki kelimeyi peygamber olarak tercüme etmede bir mahzur yoktur. Fakat çoğunluk, ki metinden anlaşıldığı gibi Dâvûdu'l Kayserî de bu çoğunluğa dâhil, nebî ve resul arasında fark görmektedirler. Şöyle ki onlara göre her resul, nebîdir; fakat her nebî resul değildir. Çünkü resul daha dar bir anlamda sadece yeni bir dini ve şeriatı olan peygambere denir. Hâlbuki nebî, ister yeni bir din ve şeriat getirsin, ister getirmesin her peygambere denir. Meselâ Hz. Musa aleyhisselâm yeni bir din ve şeriata sahip olduğundan nebî hem de resuldür; fakat kendisinden sonra gelen İsrailoğullarının peygamberleri yeni bir dine sahip olmaksızın Musa'nın dinine uyduklarından, onlar sadece nebidirler. İşte bu mânâ ay-rılığın göz önüne alan Dâvûdu'l Kayserî, gerçek nebînin büyük peygamberler (resuller) olduğuna dikkat çekiyor.

Nebînin çoğulu enbiya, resulün çoğulu rusuldur. Resul mâna-sındaki peygambere Arapça'da bir de mürsel kelimesi kullanılır ki, Türkçemize yine peygamber olarak çevrilir. Mürselin çoğulu, mürselindir.

Paragrafın son cümlesinde Dâvûdu'l Kayserî, Allah'ın peygamber olarak vazifelendirdiği kimsenin Sabit Özünde (Ayan-ı Sabite) bir karşılığı var demekle, o kimsenin peygamber olacağı ezelde Allah

tarafından biliniyordu, demek istiyor. Çünkü Dâvûdu'l Kayserî gibi Vahdet-i Vücutcu düşünönlere göre, her varlık veya insan bu dünyada var olmazdan önce onun kopyası maddi olmayan “Sırf Özler” denen bir alemde var olmuştur. O âlemde nasılsa ve neyse, bir varlık bu aleme olduğu gibi gelir.

III— Dinin emir ve yasaklarına gereği gibi uyan herkes, Allah'ın yakını ve dostu (velisi) dur. Buna genel velilik denir. Tasavvufta bir de başka vellik vardır ki, bu özel velilik olarak adlandırılır. Bu, sadece dinin gereklerine harfiyen uyan bir mutasavvıf değil, aynı zamanda kendi beşerî sıfatlarından temizlenmiş, çeşitli nefis mertebelerinden geçmiş olarak Allah'ın sıfatlarıyla sıfatlanmış olan mutasavvıf demektir.

IV— Bu paragrafta peygamber ile velî arasındaki farklara işaret edilmektedir. Peygamber, Allah'ın Zahir (Görünen) isminin tecellisi; velî ise, Bâtın (Gizli) isminin tecellisidir. Bu bakımdan peygamber ve velî Allah'dan bilgiler ve emirler alırlar. Bir peygamberin peygamber olarak aldığı şeye vahy denir ve o bunu insanlara bildirmek zorundadır. Velînin aldığı şeye ilham, feth ve hads denir ki, onun bunu insanlara bildirme zorunluluğu yok-tur; gizli tutabilir veya bu mânâları anlayabilecek olanlara açabilir. Her ne olursa olsun, velî dinde peygambere uymak ve ona tâbi olmak zorundadır. İşte bu yönden peygamber her zaman daima velîden üstün ve şerefli dir. Her peygamber velî olduğu halde, her velî peygamber (nebî) değildir; çünkü onun peygamberliği yoktur.

Peygamberlik, Hz. Muhammed ile son bulunduğu halde, velilik onun veliliği ile devam etmektedir. Ümmetin velileri onun veliliğinden miras almışlardır. Mertebe bakımından en üstün olan veliye Kutb denir. Her zamanda sadece bir Kutb bulunur. O'nun biri sağında diğer solunda olan ve onun yardımcısı durumunda olan iki veli vardır ki, onlar “iki imâm” olarak adlandırılır. Bir zamanda sadece iki imâm bulunur. Kutb ölünce onun yerine sağındaki imâm geçer, o Kutb olur. Sağdaki imâmın yerine soldaki imâm geçer. Onun da yerini aşağı mertebeden bir veli yükselerek doldurur. Onların altındaki bir mertebede dört önemli velî vardır ki, onlara “Dörtler” adı verilir. Onların da altında yedi veli vardır. Onlara da “Yedi Budelâ” ismi verilir; vazifeleri yedi iklimin kozmik idaresinden sorumludurlar. Onlardan sonra da önem sırasına göre, Kırklar, Altmışlar ve nihayet **Üçyüzaltmışlar** gibi diğer veliler silsilesi gelir. Mutasavvıfların inancına göre, bu veliler hiyerarşisi, her zaman mevcuttu ve kıyamete kadar böylece devam edecektir. Onlar, Allah'ın kâinatı yönetmede kullandığı gizli güçler ve vasıtalarıdır.

II. GİRİŞ: HAYAT SUYU'NUN AÇIKLANMASI

I—II—Osmanlı Türkçesinde Âb-ı Hayat ve Hayat İksiri diye tabir edilen Hayat Suyu, bildiğimiz akıcı maddî su değildir. O, ilim, evrensel ilk madde (el-heyûlâ el-kullî), hakikî hayat ve ilâhî nefes (en-nefes er-rahmânî) demektir. **Burada ilim, III. paragrafta de belirtil diği üzere, varlıkların Allah'ın ilim sıfatındaki metafizik ilimi, ilm-i ledünnîsidir.** Evrensel ilk madde ve ilahî nefes denmesine gince; Allah varlıkları ezeli ilminde bildiğı şekilde onlara “Ol” diyerek hitab etmesiyle yarattığı için, onların asıllarının Allah'ın ilim sıfatında toplu olarak ezelden beri var olmasından ve yaratırken Allah'ın onlara “Ol” diye emir verirken, âdeta bir nefes almasına benzetilmesindendir.

O halde, Hayat Suyu, metafizik mânâda varlık, bilgi ve hayatın ayniyeti demektir. Mutasavvıfların bu varlıksal ilmi suya benzetmelerinin sebeplerinden **birisi**, nasıl maddî su canlı varlıkların hayat kaynağıysa, Allah'ın ilmi de bütün varlıkların özü, aslı ve kaynağı olmasıdır. **İkincisi**, maddî suyun da aslının yine bu Hayat Suyu denen ilimde bulunmasından ve nasıl maddî su akarken toprakta iz bırakırsa, Allah ilmini “Ol” emriyle dışa vurunca bu ilmin, âdeta su gibi akmasıyla varlıklar şeklinde iz bırakmasındandır. Allah'ın “Ol” emriyle varlıklara âdeta nefes vermesi, peygamberin veya salih bir Müslümanın hasta birine dua etmesi ve bunu onun üzerine üflemesine benzetiliyor. Nasıl üfleyenin nefesi hasta üzerinde psikolojik bir tesir yaratarak şifa verirse, Allah'ın ilmi üzerine “Ol” emriyle nefes vermesi, ilmin varlık olarak dış dünyada tazahür etmesine sebep olur. Allah'ın ilminde bütün varlıkların şekli (formu) bulunduğundan, bu ilâhi ilme veya Dâvûdu'l Kayserî'nin tabiriyle Hayat Suyu'na, Heyûlânî Öz (el-cevher el-heyûlânî) de denir.

III— IV— Her şey, Allah'ın ilminin tecellisi olduğundan, her şey canlıdır. Fakat bu canlılık bizim canlı olarak adlandırdığımız varlıklarda hissedilir mânâda en yüksek seviyede ortaya çıktığından, biz sadece onlara canlı diyoruz, diğerlerine değil. Halbuki mutasavvıflara göre, her varlık canlıdır. Onların canlılık dereceleri birbirlerinden farklı olduğundan biz onları açıkça anlayamıyoruz. Canlılığını

anlayamadığımız varlıklara cansızlar olarak bakıyoruz.

Dâvûdu'l Kayserî, onlar ister mürekkeb olsun isterse basit olsun, varlıkların çeşitli hayat veya canlılık dereceleri olduğunu söylüyor. Bunlar, hissî, cismânî, nefsanî, kalbî, aklî ve ruhî hayattır. Bizim normalde canlı dediğimiz şeyler, hislerimiz, varlığımız ve cismimizle canlılığını görebildiğimiz varlıklardır. Halbuki hakikî mânâdaki hayatın bunlar, en aşağı tabakasını teşkil ederler. Hakikî hayat ise, insanın ilm-i ledunnîye ulaşması veya başka bir tabirle Hakikî Hayat Suyu'ndan içmesiyle elde edilir. Bunu elde eden insan o zaman her şeyin canlı olduğunu anladığı gibi, hakikî hayatın yüksek mertebelerine de erişir. Bunun en yüksek mertebesi Ariflerin şuhûd mertebesinde eriştikleri zatî hayattır.

V— Hakikî hayat o halde, Hayat Suyu'ndan içmekle elde edilen ilim hayatıdır. Bunu elde eden, vevkî maddî bedeniyle ölse bile, yeni bir, yani uhrevî, bedenle diri ve bakî kalır. Veya maddî bedeniyle bile ölmeden, kazandığı gerçek hayat ve ilim sebebiyle onun gerektirdiği kozmik bir bedene, maddî veya dünyevî bedene dönüşür ve böylece diri kalabilir. Hz. İlyas, Hz. İsa ve Hızır'ın durumlarında olduğu gibi.

III. GİRİŞ: KARANLIKLARIN İNCELENMESİ

I— Dâvûdu'l Kayserî ışık (nûr) ve karanlık (zulmet) kavramlarının fizikî tariflerini yaptıktan sonra, bunların metafizik anlamları üzerinde durmaktadır. Allah "Diğer" (el-Ğayr) ve "Başka" (el-Sivâ) ismiyle yaratıklardan tamamen ayrı ve başka olmasından dolayı, bütün varlıklar Allah'ın Zâtı için perde teşkil eden karanlıklar mesâbesindedirler; velev ki bu varlıkların bazıları çeşitli derecelerde kendiliklerinden ışıklı ve ısıtıcı olsalar ve onların ışıkları Mutlak Işık olan Allah'ın Zât'ından kaynaklansa bile. Ancak varlıkların tabiatları icabı olan nurlulukları ve karanlıkları, mutlak ve hakikî olmadıkları için, Allah'ın varlığına perde olmaları izafî (görelî) dir. Bundan dolayı, nefsinin kötülüklerden arındıran, çeşitli hal ve mertebelerden geçebilen sûfî bu aydınlık ve karanlık perdeleri sıyrabilir ve manen Allah'ın celâl ve cemâlini müşahade edebilir.

II—IV Dâvûdu'l Kayserî bu paragraflarda varlıkların nur ve karanlıklarının çeşitli derece ve mertebelerinden bahsetmektedir. Varlıkların Allah'a karanlıklarıyla ve nurlarıyla perde teşkil etmelerinin derecesi, yapılarındaki nurluluk ve karanlılıkla doğru orantılıdır. Melekler ve mücerred latîf varlıklar gibi rûhânîliği fazla ve oluşumsal değişkenliği çok az olan varlıklarda nurluluk fazla ve karanlılık oldukça az, yeryüzü ve ondaki diğer varlıklar gibi cismanîliği fazla ve oluşumsal değişkenliği fazla olan varlıklarda tersine karanlılık fazla ve nurluluk oldukça azdır, her varlıkta az çok karanlılık ve nurluluk olduğu için, varlığın ontolojik yapısına göre nurlar ve karanlıklar gibi. En kesîf karanlık, yeryüzünün güneş ışığı almadığı zaman gece meydana gelen karanlıktır. Bu maddî karanlıkların en kesifidir. Bundan daha da kesîf olan bir karanlık vardır, ki bu kâfirlerin ve inkarcıların manevî rûh karanlığıdır. En keskin nur, meleklerin nurudur. Bundan daha da keskin olan bir nur vardır, ki bu, yüce mertebelere ermiş ulu kişilerin manevî rûh aydınlığıdır.

IV. GİRİŞ: KARANLIKLARDA YÜRÜME ŞEKLİ

I— Dâvûdu'l Kayserî, bu paragrafta, içinde Allah'ın perdelerini açmak için yürünmesi gereken karanlıkların hissî, yânî maddî karanlıklar olmadığını; aksine manevî karanlıklar olduğunu belirttikten sonra, bunların ancak manevî ilim olan Hayat Suyu'ndan içmekle olacağını ve her insanda bu sudan içme yetisi olduğunu belirtir. Her insan bu sudan içebilir, yeter ki o, kendisini bu kaynağa ulaştıracak olan yolculuğa çıksın ve bu yolculuğun ilmini öğrensin. Bu yolculuğun ilmine, Dâvûdu'l Kayserî'nin de belirttiği gibi, Sülûk (Yolculuk veya Yürüme) ilmi denir. Yolculuğa çıkana da "Sâlik" denir.

II— III—Bu paragraflarda sâlikin dereceleri ve her derecede kazandığı makamlar ve haller anlatılmaktadır. Paragraflar izahı gerektirmeyecek kadar açık olduğundan, sadece kullanılmış olan deyimlerin anlamlarını vermekle yetineceğiz.

1— NEFİS MENZİLİNDE YÜRÜYEN BAŞLANGIÇ YOLCUSUNA:

a) Yöntemiyle ilgili deyimler:

İntibah: Isındırma, hazırlama

Yekza: Uyandırma, gözünü açma

Tevbe: Günah işlememeye söz verme

İnâbe: Allah'a şuurlu bir şekilde yönelme

İtyân-ı Tâat: İbadetlere ve emirlere sımsıkı sarılmak

Vera: Şüpheli şeylerden kaçınmak

Zühd: Her türlü boş ve gereksiz şeylerden el etek çekmek Takva: Yapılan her işi dosdoğru yapmak.

b) Halleriyle ilgili deyimler:

İrâde: Sulukta azimlilik ve kararlılık

Tevekkül: Yapılması gereken her şeyi yaptıktan sonra neticeyi Allah'dan bekleme

Rızâ: Tecelli ve zuhur eden her şeye gönülden boyun eğme

Teslîm: İlâhî irâdeye sığınmak

Tefviz: Zorluklarda işi Allah'a havale etme

Haşyet: Allah'ın büyüklüğü karşısında gönül üpretisi

Huşu': Allah'ın huzurunda kalb sessizliği ve sükûnu

Huzû': Allah'ın Heybeti karşısında gönül açıklığı

c) Makamlarıyla ilgili deyimler:

Muayene: Hakkı perdeler arasından sezme

Mükaşefe: Hakkın perdelerini aralama

Müşahade: Hakkı perdesiz seyretme

Ma'rifet: Hakkın gerçek bilgisine sahip olma Yakın: Hakkın gizli sırlarına vakıf olmak

d) Fenâsiyla ilgili deyimler:

Fenâ-ı Ef âl (el-Fenâ fil-Ef âl): Nefsin kötülüklerini yok etmek ve Allah'ın fiilleriyle fiillenmek ve böylece beşerî nefsin noksanlıklarını giderilmesidir.

2- KALB MENZİLİNDE YÜRÜYEN ORTADAKİ YOLCUNUN:

a) Halleriyle ilgili deyimler:

Şevk: Sevginin kabarmasından doğan kalb çarpıntısı İştîyak: İlâhî cemâlin özlemini duymak

Sekr: Tecellilerle sarhoşluk hali

Vecd: Birdenbire ve tesadüfen kalbe inen güzellik ve neşe

Zevk: Tecellilerden duyulan haz

Aşk: İlâhî cemâlin tecelisi ve işvesi karşısında yapılan cilve

Muhabbet: Aştan sonra doğan çalkantisız sevgi

Mevce: Gönül dalgalanması

b) Fenâsiyla ilgili deyimler:

Kalbî Fena (el-Fenâ' el-Kalbî): Salikin kalb eksikliğinin giderilmesi ve beşeri sıfatlarını öldürmesi, ilâhî sıfatlarla sıfatlanmasıdır. Bundan dolayı, bu çeşit fena aynı zamanda Sıfatlarda Yokolma (el-Fenâ' fî's-Sıfât) adını alır.

3- RÛH MENZİLİNDE YÜRÜYEN YOLCUNUN:

a) Fenâsiyla ilgili deyimler:

Rûhânî Fena (el-Fenâ' el-Rûhânî): Son menzili bitiren salikin, rûh eksikliklerini tamamlayarak rûh bütünlüğüne ermesi ve zatî tecellileri kabule hazır olmasıdır. Zâtını İlâhî Zât'ın emrine vermesidir. Bunun için bu fenaya, Zatî Fena adı da verilir.

Büyük Kıyamet (el-Kıyamet el-Kubrâ): Zatî fena ile sâlikin tamamen beşerî benliğini kaybetmesidir.

Hakkânî Bakî Vücut: Sâlikin zatî yokluktan sonra yeniden hakikî vücutla varolmasıdır. Buna tasavvufta, fenadan sonra beka (el-bekâ bağde'l-fenâ) denir.

Haşr ve Neşr: Büyük kıyamette sâlikin yeniden dirilmesi ve görünmesidir. Artık bundan sonra sâlik yeni bir bedene bürünerek çeşitli maddî ve manevî alemlerde varolmaya (bakî) başlar ve Hızır gibi, oralarda gezmeye ve görünmeye yetenek kazanır.

MAKSAD: HIZIR'IN DURUMU

I— II— III— Dâvûdu'l Kayserî'ye göre, Hızır Hayat Suyu'ndan içmiş ve ledünnî ilmi kazanmış hakikî bir şahsiyettir. Tûrçemizde, Hıdır ve Hâzır olarak da bazen adlandırılan bu şahsiyet, Kur'an'da da belirtildiği gibi, Hz. Musa zamanında yaşamıştır. Birçok kimse onun bir velî olduğu ve halen o zamandan bugüne kadar hiç ölmeden yaşadığını söylemektedirler. **Halbuki Dâvûdu'l Kayserî ve diğer bazı kişiler onun şeriat sahibi olmayan bir nebî (peygamber) olduğunu, cismânî bedeniyle öldüğünü, fakat uhrevî bedenle yaşamaya devam ettiğini savunmaktadırlar.** Bazı kimseler de, aslında hiç böyle tarihî bir şahsiyetin olmadığını, böylece onun tamamen hayalî ve efsânevî bir şahsiyet ve sembol olduğunu söylemektedirler.

IV— Hızır gibi, başka bir şahsiyet de İskender'dir. Bazılar bunun Yunan hükümdarı ve Aristo'nun talebesi Büyük İskender olduğunu söylerken, bazıları ayrı bir ulu şahsiyet olduğu görüşündedirler. Bazıları da, Hızır gibi tamamen efsânevî bir şahsiyet olduğunu belirtirler. Dâvûdu'l Kayserî bunun bir tarihî şahsiyet olduğunu kabul etmektedir. **Hızır gibi, Hayat Suyu'ndan içmek için yola çıktığını fakat buna ulaşamadığını belirtir.**

Kaynak:

KAYSERİLİ DÂVÛD (Dâvûdu'l-Kayserî), Doç.Dr. Mehmet BAYRAKDAR, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1988